titulo nominis memoriam mandaremus, fabularum textus occurit quod in his urbane concepta falsitas deceat et non incumbat necessitatis ueritatis devine:

⟨*O*⟩ Theodosi *domine,*
⟨*cum saepius*⟩ dubit*arem*
quo litterarum *nomine*
memoriam ⟨*com*⟩mendarem,
⟨*scribere elegi*⟩ fabul*as*
quod his falsitas concepta
deceat urbane ⟨*ficta*⟩.

Tot atît de nelămuriţi rămînem şi în faţa unor înlocuiri de tipul *aethera* pentru *sidera* (4,1), a schimbării arbitrare a numerelor şi cazurilor gramaticale etc. etc.

După aceeaşi metodă este editată şi comedia *Querolus*; o scurtă introducere (p. 69—72) ne informează asupra operei, identificării autorului, eventualităţii unei redactări originare versificate (în sprijinul acesteia se invocă şi prefaţa la Fabule, transpusă în versuri, după cum am văzut, de L. Herrmann însuşi!); sînt prezentate succint manuscrisele şi bibliografia comediei. Textul suferă şi în acest caz de excesiva imaginaţie a editorului: schimbările de personaje (nesemnificative şi superflue unele, ca înlocuirea prin *Prologus* al lui *Poeta* din mss.), transpuneri de pasaje, conjecturi din cele mai variate abundă şi aici (indicaţiile *conieci, huc reuocaui, addidi, transtuli, scripsi, interpunxi, rettuli* sînt parcă şi mai frecvente decît în aparatul fabulelor). Este extrem de greu pentru cititor să mai distingă rarele conjecturi ingenioase (*sapis* pentru *satis*, p. 85, 7, de exemplu [2]) din mulţimea construcţiilor fanteziste sau numai inutile (*ha, ha, he* [= *hae*] este transformat cu regularitate în *ha, ha, ha*, ca şi *habes* în *habe*). Conjecturile modifică, ca în ultimul exemplu, sintaxa şi, în general, limba textului (L. Herrmann adaugă conjuncţii, eliminînd parataxa, schimbă conjuncţiile întîlnite în text, înlocuieşte cuvintele banale prin altele rare, poate necunoscute autorului editat, dacă nu chiar întregii literaturi latine: *numquam te celeriter usque ad sanguinem*, actul V, sc. III, p. 159, 5—6, acceptat de Peiper şi de Havet, devine la L. Herrmann *numquam te s c e l e r i t e s*, cu înlocuirea lui *celeriter* printr-un hapax creat ad-hoc şi cu considerarea, în consecinţă, a locuţiunii *usque ad sanguinem* drept o glosă!).

Utilitatea volumului ar putea consta în traducere, cursivă, elegantă de cele mai multe ori; dar avînd să transpună un text atît de personal, versiunea franceză trebuie consultată cu tot atîta prudenţă ca şi ediţia propriu-zisă, ceea ce face ca şi sub acest aspect utilitatea cărţii să apară diminuată.

După această sumară analiză, concluzia negativă asupra ansamblului volumului se impune, spre regretul nostru. Fiindcă erudiţia greu egalabilă şi talentul filologic bine cunoscut ale lui L. Herrmann i-ar fi îndreptăţit pe cititori să se aştepte la rezultate mai puţin discutabile sau, în orice caz, mai util, mai stimulator discutabile.

I. Fischer

DICTYS CRETENSIS, *Ephemeridos belli Troiani libri* a Lucio Septimio ex Graeco in Latinum sermonem translati. Accedunt papyri Dictys Graeci in Aegypto inuentae. Edidit Werner Eisenhut, Teubner, Leipzig, 1973, LII + 151 p.

Sub numele lui Lucius Septimius, autor despre care nu ştim nimic altceva, ni s-a păstrat opera intitulată *Ephemeris belli Troiani*, o istorie a războiului Troiei şi a peripeţiilor eroilor greci ce i-au supravieţuit şi care s-au întors la casele lor. Opera este precedată de o *Epistula* dedicatorie adresată unui Q. Aradius Rufinus, cu neputinţă de identificat pînă acum între purtătorii destul de numeroşi ai acestui nume pe care-i cunoaştem din izvoare, precum şi de un *Prologus*. Din aceste anexe aflăm că lucrarea lui Septimius nu e decît o prelucrare în limba latină a unei opere greceşti, Ἐφημερὶς τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, atribuită lui Dictys cretanul, tovarăş de arme al lui Idomeneu. Acesta ar fi scris, într-o formă simplă, „ştiin-

[2] Am fi fost tentaţi să includem printre acestea şi *pacus* = πάχυς, cu pronunţare latină, nu galică, cum spune autorul, pentru *patus* sau *pathus* al manuscriselor (Actul I, sc. 2, p. 95, 25), dacă această conjectură n-ar aparţine lui W. Wagner (1875); e de semnalat totuşi existenţa în greaca tîrzie a cuvîntului πάτος 'bogăţie'; cf. ediţia W. Emrich, Berlin, 1965, p. 185, n. 18, şi LSJ Suppl. s.u. πατός,

www.cimec.ro

ţifică" povestea evenimentelor legate de războiul Troiei la care ar fi asistat. Opera, de factură romanescă de fapt, s-a bucurat de o largă circulaţie în evul mediu. Intrată de timpuriu în compilaţiile bizantine de istorie universală, ea a constituit izvorul de bază al cronicarilor bizantini pentru relatarea războiului troian.

Afirmaţiile lui Septimius despre originea lucrării sale au constituit multă vreme obiect de controversă pentru filologi. Unii au pus la îndoială existenţa unui prototip grecesc, alţii au bănuit dimpotrivă că acest prototip, *Dictys Graecus* ar fi fost mult mai bogat decît ne lasă să o bănuim *Dictys Latinus*. În sfîrşit, au existat învăţaţi care au presupus că forma actuală a versiunii latine e mult mai redusă decît forma sa originară.

Controversele au încetat odată cu descoperirea unui fragment din *Dictys Graecus* şi anume din cartea a IV-a a operei, pe unul din papirii de la Tebtunis. El a fost publicat în 1907 în Grenfell-Hunt-Goodspeed, *The Tebtunis Papyri*, Part II, Londra, p. 9 şi urm. Un al doilea fragment papiriaceu a fost descoperit şi editat recent în *The Oxyrhynchos Papyri*, XXXI, ed. Barns-Parsons-Rea-Turner, la Londra, în 1966, p. 45 şi urm. Compararea textelor latin şi grec a permis cercetătorilor să dovedească autenticitatea afirmaţiilor lui L.Septimius. Putem fi siguri astăzi că a existat într-adevăr o operă grecească atribuită lui Dictys, tradusă aproape cuvînt cu cuvînt de autorul latin şi putem presupune de asemenea că, acolo unde s-au produs, intervenţiile lui Septimius în textul genuin al operei nu au sărăcit-o aproape deloc. Este foarte probabil ca el să fi tradus cu uşoare modificări primele cinci cărţi, cele consacrate războiului troian propriu-zis, prelucrînd apoi, aşa cum însuşi o mărturiseşte, într-o singură carte a versiunii sale, materia utimelor patru cărţi ale versiunii greceşti, relatările despre „întoarceri".

Cît priveşte discuţiile în jurul istoriei textului latin, ele au beneficiat enorm de pe urma descoperirii făcute în 1902 de Cesare Annibaldi. Cercetătorul italian a găsit în biblioteca contelui Balleani, la Iesi, lîngă Ancona, cel mai vechi manuscris al traducerii lui Septimius cunoscut pînă astăzi. Este vorba de un codice de la începutul secolului al IX-lea, cuprinzînd şi pe *Agricola* şi *Germania* lui Tacit. Unele părţi din acest manuscris au fost însă caligrafiate în secolul al XV-lea; din acest punct de vedere codicele reclamă o analiză atentă pe care abia astăzi ne-o dă autorul prezentei ediţii. El stabileşte că manuscrisul descoperit de Annibaldi e reprezentantul cel mai vechi al unei familii de texte pe care o notează cu sigla ε. Alături de această familie cunoaştem o alta, notată cu γ şi al cărei reprezentant optim este *Cod. Sangallensis 197*, datînd din secolul al IX-lea sau al X-lea.

Ediţiile apărute pînă astăzi, de la cea dintîi, dinainte de 1471, pînă la cea mai recentă, a lui F. Meister (Leipzig, 1872) nu au ţinut seama de toate manuscrisele existente, în număr de 15, între care şi importantul codice amintit mai sus, descoperit abia în 1902. În aceste condiţii, actuala ediţie, datorată distinsului filolog german Werner Eisenhut, cercetător de multă vreme al tradiţiei textului lui Dictys, se impune ca ediţie optimă. Autorul a cercetat cu minuţie toate variantele cunoscute ale textului, a stabilit o stemă nouă a codicelor, şi, bizuindu-se în primul rînd, pe familia γ a dat un text stabilit pe o temeinică bază critică, însoţit de un aparat bogat. Cele peste 50 de pagini ale *Introducerii* cuprind o amplă analiză a tradiţiei manuscrise şi a ediţiilor. În anexă se dau fragmentele papiriacee din versiunea greacă, însoţite şi ele de aparatul critic la a cărui alcătuire autorul a pus în valoare însemnatele sale contribuţii publicate deja în reviste de specialitate.

În afară de stabilirea textului, autorul aduce şi noi precizări în privinţa datei alcătuirii operei greceşti atribuite lui Dictys (deceniul 7 al secolului I e.n.) şi a versiunii lui Septimius (secolul al IV-lea e.n.).

Prin publicarea acestei cărţi, casa Teubner vine o dată mai mult atît în sprijinul filologilor clasici, cît şi în acela al bizantiniştilor şi al studioşilor Occidentului medieval latin.

Nicolae-Şerban Tanaşoca

Actes de la Conférence de Carthage en 411. Tome I: *Introduction générale* par Serge LANCEL. Tome II: Texte et traduction de la *Capitulation Générale* et des *Actes de la première séance* par Serge LANCEL. Paris, Les Éditions du Cerf, 1972, 914 p. 8° (Sources Chrétiennes, 194, 195).

Confruntarea dintre donatişti şi ortodocşi, din 411, la Cartagina era rezultatul unor proiecte şi chiar întîlniri anterioare, îndeosebi a celor din 403 şi 405—406 şi mai ales a stăruinţelor lui Augustin, care a încercat în tot chipul să organizeze o conferinţă între episcopii celor două biserici: ortodoxă şi donatistă. Edictul lui Honorius din 405 proclama unirea religioasă în favoa-

www.cimec.ro